

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีและแนวความคิด

ในการศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถจำแนกแนวความคิดของการศึกษาออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 2.1.1. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.1.2. แนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชนเมืองและเมืองท่องเที่ยว
- 2.1.3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.1.4. แนวความคิดด้านการวางแผนการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยว

2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2546) ได้ยกคำกล่าวของ อัลวิน ทอฟเลอร์ ซึ่งเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกเป็นดังเช่นคลื่นสามลูกไว้ว่า คลื่นแต่ละลูกก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การท่องเที่ยวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบดังกล่าวก็ได้รับผลกระทบนั้นด้วย ในคลื่นลูกที่หนึ่ง การท่องเที่ยวผลพลอยได้จากการเดินทางเพื่อการค้า วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเพิ่งปรากฏบทบาทชัดเจน ในคลื่นลูกที่สองซึ่งเป็นยุคที่มีการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงผลิตสินค้าเป็นจำนวนมากเพื่อคนจำนวนมาก (Mass Product) การเดินทางท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด เมื่อมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ธุรกิจท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการสร้างงานเป็นรายได้สำคัญของประเทศด้วยการท่องเที่ยวจึงได้กลายมาเป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่งด้วย

ลักษณะการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลในทางลบตามมาหลายประการ เนื่องจากมีการใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างฟุ่มเฟือยโดยไม่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของแต่ละพื้นที่ที่มีการกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรม และเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในคลื่นลูกที่สามขึ้น อันเป็นความพยายามที่จะแก้ไขข้อบกพร่องในคลื่นลูกที่สองและนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าในอนาคต

ดังนั้นผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางจึงต้องพยายามสร้างหรือพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวของคนให้มีเอกลักษณ์มากขึ้น หรือสร้างความแตกต่างจากสินค้าทางการท่องเที่ยวในประเทศอื่น แนวโน้มทางการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นที่รู้จักกันในนาม "ท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ" (Special Interest Tourism)

ส่วนองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยว ดังกล่าวว่า หมายถึง "การท่องเที่ยวในรูปแบบเฉพาะซึ่งนักท่องเที่ยวเดินทางเพื่อทำกิจกรรมพิเศษ และเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ"

จากลักษณะดังกล่าว นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจึงมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวแบบมวลชน อย่างน้อย 4 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักต้องการคุณค่าที่อยู่เป็นเวลานาน เช่น การเสริมสร้างตนเอง การแสดงออก การเข้าถึงความเป็นตัวของตัวเอง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่นั้นซึ่งแสดง ออกด้วยความเข้าใจ ชื่นชมแต่ไม่ทำลาย และเน้นผลทางกายภาพที่คงอยู่ เช่น การมีสุขภาพที่ดี เป็นต้น
- 2) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจะชอบกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และมักมีความรู้หรือทักษะพิเศษซึ่งอาจ ได้จากการฝึกหัดในการทำกิจกรรมตามความสนใจพิเศษในการท่องเที่ยวนั้น ส่วนนักท่องเที่ยวแบบมวลชนจะชื่นชอบใน สถานที่ท่องเที่ยว
- 3) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักมี "จิตภาพ" ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น มีความเชื่อ ค่านิยม หลักการ บรรทัดฐาน และมีมาตรฐานวัดความสามารถที่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวทั่วไป
- 4) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักนิยามตัวตนของตนเองจากกิจกรรมที่ทำ เช่น "นักดำน้ำ" "นักขี่จักรยานภูเขา" "นักเดินป่า" เป็นต้น

ในปัจจุบันมีการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในรูปแบบที่แตกต่างกันมากมาย แต่ที่มีศึกษาอย่างเด่นชัด มีอยู่ 5 รูปแบบด้วยกัน คือ

- 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้งกับ ความงาม ความยิ่งใหญ่หรือความพิศวงของธรรมชาติ เช่น การชมนก การเดินป่า เป็นต้น
- 2) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนอง ความสนใจของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือฝึก

ทักษะอย่างใดอย่างหนึ่งในระหว่างการท่องเที่ยว เช่น การเรียนภาษา หรือการเรียน ศิลปะ/หัตถกรรม เป็นต้น

- 3) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย (Health and Sport Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเสริมสร้างความสมบูรณ์ ทางร่างกายและจิตใจของนักท่องเที่ยวด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่นกีฬา การบำรุงผิว การนวดตัว การฝึกสมาธิ การอาบน้ำแร่ การอบสมุนไพร เป็นต้น
- 4) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์ให้นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการชมและสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะหรือมรดกทางประวัติศาสตร์ เช่น การชมพิพิธภัณฑ์หรือนิทรรศการงานศิลป์ เป็นต้น
- 5) การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Ethnic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบสนอง นักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้วยการสัมผัสกับกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม โดยตรงอย่างใกล้ชิด เช่น การไปท่องเที่ยวโดยอาศัยอยู่กับคนต่างวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง

ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจะนำไปสู่การจัดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ศึกษา เพื่อการวิเคราะห์และพัฒนากิจกรรมเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษเป็นความพยายามที่จะแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในอดีต ซึ่งสามารถวิเคราะห์ผลกระทบ ในด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

- 1) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ นำรายได้เข้าประเทศอย่างมีคุณภาพ กล่าวคือเป็นการวัด รายได้จากสินค้าท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสนใจบริโภค เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
- 2) ผลกระทบด้านสังคม การท่องเที่ยวแบบใหม่นี้ เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า โดยมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของพื้นที่ท่องเที่ยวซึ่งทำให้สามารถควบคุมการขยายตัวของ นักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ยัง มุ่งเน้นที่การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมมากขึ้นเนื่องจากการท่องเที่ยวแบบใหม่ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะชุมชน เช่น การให้บริการของ มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือมัคคุเทศก์เดินป่า ซึ่งมีความชำนาญ เฉพาะด้านและมีความ เข้าใจในธรรมชาติ และพื้นที่ถิ่นกำเนิดของคน ได้ดีกว่าคนนอกพื้นที่

- 3) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ธรรมชาติจึงเป็นองค์ประกอบหลักที่ขาดไม่ได้ของการท่องเที่ยวแบบนี้ เช่น การชมนก ชมผีเสื้อ ชมดาว เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติอันจะทำให้เกิดความหวงแหนและรักษารักษาธรรมชาติในทางอ้อมอีกด้วย
- 4) ผลกระทบด้านวัฒนธรรม ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมเป็นผลกระทบที่ไม่สามารถเห็นได้เด่นชัด เนื่องจากเป็นผลกระทบ แอบแฝงที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ในการแทรกซึมอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนในที่สุดเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกกันว่า "การครอบงำทางวัฒนธรรม" โดยไม่รู้ตัว การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดีที่ทำให้วัฒนธรรมตั้งแต่สองวัฒนธรรมขึ้นไปมาปะทะสังสรรค์กัน หากวัฒนธรรมใดเข้มแข็งกว่าก็จะสามารถครอบงำวัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่าได้อย่างง่ายดาย ภูมิคุ้มกันที่ดีก็คือ "การสร้างสภาพภูมิใจในวัฒนธรรมและความเป็นชาติ" ของตนเอง นักท่องเที่ยวเองก็ควรมีความเข้าใจและมีความเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนเข้าไปสัมผัสไม่ใช่ถือว่าตนเองเหนือกว่าคนในท้องถิ่นและดูถูกวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

รูปแบบการท่องเที่ยวในแนวนี้นี้ที่เด่น ๆ คือ "การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม" เช่น การย้อนสู่อุดมคติประวัติศาสตร์ เมืองไทยโดยการพาเที่ยวเส้นทางเมืองเก่า: กำแพงเพชร-ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย-อยุธยา การเรียนรู้การทำนาของไทยเปรียบ เทียบกับการทำนาของชาติอื่น หรือการพักอาศัยอยู่กับคนในท้องถิ่น โดยได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ไปด้วย

การกำหนดขีดความสามารถของการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) นั้นมักจะใช้ปัจจัยหลายประการนำมาประกอบการพิจารณาในการรักษาระดับหรือขีดความสามารถการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้นแนวความคิดด้านขีดความสามารถจะเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการและการรองรับการท่องเที่ยวไม่ให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและพื้นที่โดยรอบ

ขีดความสามารถของการรองรับการพัฒนา (Carrying Capacity) หมายถึง การใช้ทรัพยากรในระดับความเข้มข้นสูงสุดที่ระดับการจัดการแบบหนึ่ง ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรมนุษย์สร้างขึ้น สามารถทรงตัวอยู่ได้โดยปราศจากการเสื่อมค่า หรือเปลี่ยนคุณสมบัติของทรัพยากรเดิมเลขที่เดียว นอกจากนั้น WHO, UNEP (1984) ได้ให้ความหมายของคำว่า ขีดความสามารถของการรองรับพัฒนาว่า เป็นขีดความสามารถของการรองรับการท่องเที่ยว เป็นจำนวนของผู้คนที่สามารถอยู่ได้ในเวลาที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด และนักท่องเที่ยว

สามารถสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกได้เพียงพอสำหรับความต้องการที่เกิดขึ้น และต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชน

การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถแยกพิจารณาได้ 3 ลักษณะคือ

1. Physical Carrying Capacity การอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและการทำลายสภาพกายภาพของธรรมชาติ รวมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น
2. Psychological (Perceptual) Carrying Capacity การที่ความสนุกสนานของนักท่องเที่ยวอาจหายไปรวมทั้งความรู้สึกทางลบของประชาชนในท้องถิ่นได้เกิดขึ้น
3. Environment (Ecological) Carrying Capacity ระดับนักท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจที่ทำให้สิ่งแวดล้อมลดคุณค่าลง (Degraded)

โดยที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2531) ให้แนวความคิดว่าการพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นจะมองจากระดับความเหมาะสมของปริมาณนักท่องเที่ยว ซึ่งมีตั้งแต่ระดับที่มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนถึงช่วง Carrying Capacity ซึ่งต้องมีการจำกัดปัจจัยต่างๆ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสำหรับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ให้อยู่ในช่วง Optimum Density

โดยถ้าหากไม่มีการควบคุมขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้วนั้น จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวได้ ซึ่งผลกระทบในทางลบนั้นต้องพิจารณาจาก 2 ประเด็นที่สำคัญคือ

1. ผลกระทบต่อลักษณะทางจินตภาพของการท่องเที่ยว คือการลดลงของคุณภาพของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ การทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเสื่อมลงไป

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชนเมืองและเมืองท่องเที่ยว

Lozono (1990) ได้ให้ความหมายของชุมชนเมือง (Urban community) ว่าเป็นสถานที่ซึ่งให้ทางเลือกในการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบที่หลากหลายแก่คนในชุมชนและแสดงตัวออกมาในลักษณะของพฤติกรรมหรือการกระทำที่ดึงมา ซึ่งมีการยึดถือสืบต่อกันมาจนกลายเป็นระบบการให้คุณค่าทางสังคมของชุมชนนั้นๆ

ฤทัย ใจจงรัก (2539) ได้กล่าวถึงการเกิดหมู่บ้านหรือการตั้งหลักแหล่งในภาคกลางของประเทศไทยว่าแบ่งออกเป็น หมู่บ้านริมน้ำลำคลองและหมู่บ้านริมทาง หมู่บ้านดอน และหมู่บ้านกระจุกกระจาย ซึ่งได้ให้ความเห็นว่าหมู่บ้านริมน้ำเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการปัจจัยในการทำเกษตรกรรมซึ่งน้ำเป็นปัจจัยหลัก และหมู่บ้านเหล่านี้มักมีชื่อขึ้นต้นว่า “บาง” เป็นหลัก โดยคำว่า “บาง” ในที่นี้หมายถึงหมายถึงร้านค้าหรือบ้านที่ปลูกเรียงรายไปตามแม่น้ำลำคลอง จากนั้นจึงมีการเติบโตจนมี ตลาดและวัด เป็นศูนย์กลางและวัดมีอิทธิพลในการประสานและยึดเหนี่ยวให้หมู่บ้านนั้นเกิดเป็นกลุ่มเป็นก้อน

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2543) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของเมืองต่อการท่องเที่ยวไว้ว่า เมืองที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประการ กล่าวคือ เป็นแหล่งของการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (Tourist service Center) เช่น สถานพักแรม บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร เป็นต้น หรืออาจจะเป็นแหล่งท่องเที่ยว (Tourist Sport) โดยมีพื้นที่การท่องเที่ยว (Tourist Area) อยู่ภายในตัวเมืองเองก็ได้ เช่น ย่านการค้า สถานบันเทิงเรีงรมย์

แสงไทย นราราชฎูร์ (2534) จำแนกเมืองออกเป็นลักษณะต่างๆ ตามหน้าที่และบทบาทที่มีต่อการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

- 1) เมืองที่เป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งคุณสมบัตินี้มีความสำคัญอย่างมากในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวโดยตรง
- 2) เมืองที่เป็นเมืองบริการ เมืองประเภทนี้อาจจะมีหรือไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็ได้ แต่จะอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นไม่สามารถรองรับหรือให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้ดีพอ ลักษณะนี้จะทำให้เมืองมีหน้าที่เป็นส่วนบริการสำหรับแหล่งท่องเที่ยวได้ดีพอ ลักษณะนี้จะทำให้เมืองมีหน้าที่เป็นส่วนบริการสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่โดยรอบหรือใกล้เคียง เช่น เป็นแหล่งที่พักแหล่งรับประทานอาหาร หรือเป็นสถานที่ให้บริการความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 3) เมืองที่เป็นจุดแวะพัก ในบางกรณีพบว่าเส้นทางท่องเที่ยวที่ระยะไกลจำเป็นต้องมีจุดแวะพักระหว่างทางสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเมืองที่ทำหน้าที่นี้จะอยู่ระหว่างจุดตั้งต้นกับจุดปลายทางของการท่องเที่ยวและอยู่ในระยะทางที่เหมาะสม เมืองลักษณะนี้อาจจะมีหรือไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็ได้ หน้าที่ของเมืองให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่แวะพักในระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งจะคล้ายกับเมืองบริการ แต่

นักท่องเที่ยวใช้เวลาน้อยกว่ากเว้นในกรณีที่เมืองเป็นจุดแวะพักมีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ด้วย ก็จะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในเมืองที่เป็นจุดแวะพักมากขึ้น

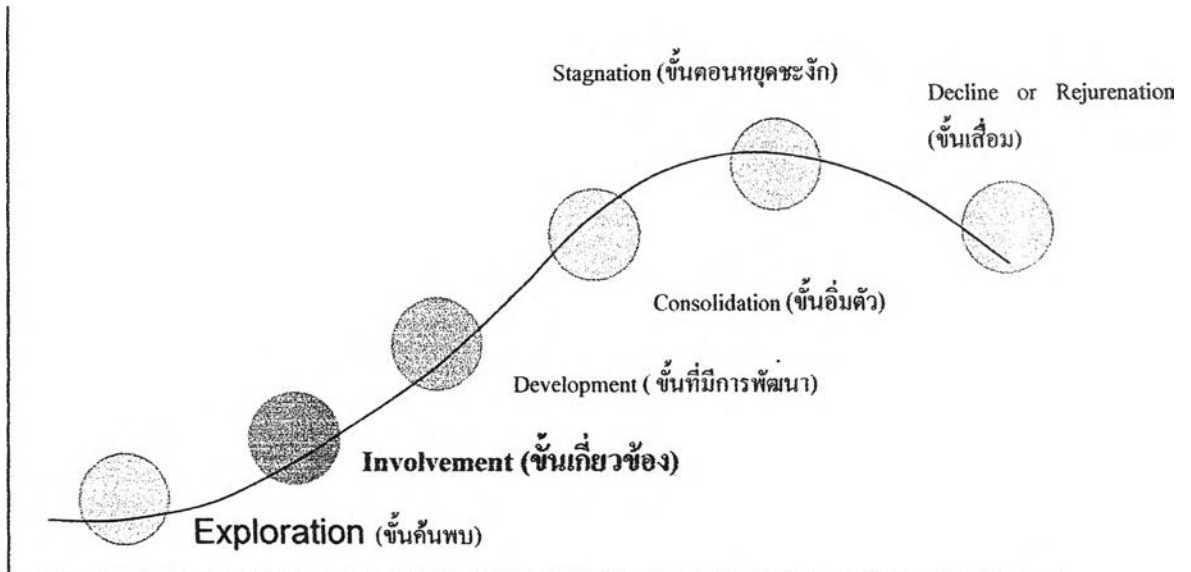
- 4) เมืองที่เป็นทางผ่าน ในกรณีนี้เมืองจะมีลักษณะเป็นทางผ่านของการท่องเที่ยวเท่านั้นอาจจะอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงก็ได้ แต่ไม่มีแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวแวะชม ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการที่เมืองนั้นไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีแรงดึงดูดมากพอ หรือยังไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวหรือการประชาสัมพันธ์ที่ดีพอ จึงทำให้นักท่องเที่ยวไม่รู้จักและไม่หยุดแวะเที่ยวชม

โดยทั่วไป ลักษณะหรือบทบาทของเมืองที่มีต่อการท่องเที่ยว จะมีหลายลักษณะหลายบทบาทผสมกันไป ซึ่งจะมีผลต่อการวางนโยบาย แนวทางและวิธีการในการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

Butler (1980) ได้กล่าวถึงขั้นตอนวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยวไว้ว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะต้องอยู่ในขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ

- ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็ก ๆ แหล่งท่องเที่ยวมักจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด
- ขั้นตอนที่ 2 Involvement (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดินทางเข้าสู่พื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้น พร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าวด้วย
- ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัยยิ่งขึ้นตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากที่สุด
- ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว มีความชัดเจนในเชิงธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและชัดเจน บรรดาสาธารณูปโภคเก่า ๆ ของพื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด
- ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourist) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการสร้างธรรมชาติเทียมขึ้นทดแทน และจากการที่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว
- ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรม สาธารณูปโภค และบริการล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับสมัย

นิยม นักท่องเที่ยวหายไป ที่พักต่าง ๆ ที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลงเป็นคน โคมิเนียม บ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ การตั้งถิ่นฐานที่มีไว้เพื่อการท่องเที่ยว

แผนภูมิที่ 2-1 แสดงแนวโน้มการท่องเที่ยว

ที่มา: วรรณนาการของแหล่งท่องเที่ยวของ Butler (1981)

จากทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำไปวิเคราะห์ถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันของพื้นที่ศึกษาและวิเคราะห์แนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษา เพื่อกำหนดกรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นเป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวที่ดูแลโดยชุมชนและให้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวตกอยู่กับชุมชนเป็นหลัก ลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีรายละเอียดดังนี้

David A. Fennell (1999) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวแห่งภาควิชาบัณฑิตการและการพักผ่อนศึกษา มหาวิทยาลัยบร็อก ประเทศแคนาดา ได้เสนอแนวคิดการท่องเที่ยวที่ไม่ช่วงชิงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน หากแต่มุ่งตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นให้มากที่สุด ด้วยการใช้เทคโนโลยีในชุมชนเท่าที่จำเป็น ที่สำคัญยังต้องมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับคนในชุมชน

ข้อเสนอของ Fennell นับเป็นการเสนอแนะแนวทางใหม่ของการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อ "สิทธิการจัดการชุมชน" ด้วยตัวของคนในชุมชนเอง ทั้งในด้านการวางแผน การจัดการที่รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยว การกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว อันเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว อาจกล่าวได้ว่าข้อเสนอแนะดังกล่าวก็คือการท่องเที่ยวชุมชน ที่มองเห็นสิ่งที่ชุมชนควรได้รับ เพื่อแลกกับสิ่งสำคัญที่ชุมชนจะต้องเสียไป ในลักษณะของการได้กับได้ (win-win) ทั้งระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐ และคนในชุมชนนั่นเอง

Fennell ได้เสนอคุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนดังกล่าวว่า จะต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ ได้แก่

- 1) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังครอบครัวของสมาชิกในชุมชน ในฐานะการเปิดให้เป็นที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวในชุมชนนั้นๆ โดยไม่ต้องผ่านนายหน้าใดๆ อันจัดเป็นการสร้างรายได้ทางตรงแก่คนในชุมชน อย่างไรก็ตาม แต่ละครอบครัวเจ้าของที่พักเองก็ควรได้รับการฝึกอบรม และเตรียมความพร้อมเพื่อให้พร้อมรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพักอาศัยกับครอบครัวของตนเอง
- 2) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภค และการยกระดับความเป็นอยู่ที่มุ่งสร้าง "เพื่อสมาชิกในชุมชน" แต่มีใจ "เพื่อนักท่องเที่ยว"
- 3) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียดด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนอันเนื่องมาจากความพยายามนำความทันสมัยแบบตะวันตก เช่น โคลาโคลา แม็คโดนัลด์ มาร์รือท ฯลฯ เข้ามาสู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว พร้อมกับสิ่งสำนึกร่วมของคนในชุมชนออกไปด้วยการกลืนสมาชิกในชุมชนให้อยู่กับความทันสมัยดังกล่าว อันจะนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นตามมาอีกเป็นจำนวนมาก
- 4) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกในการเคารพและรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ดังนั้นแม้ว่าการท่องเที่ยวบางประเภทที่พยายามคิดฉลาดกว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หากแต่ไม่มีกิจกรรมในลักษณะของการสร้างจิตสำนึกดังกล่าว ก็มีอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยว นั้นเป็นการท่องเที่ยวชุมชนโดยแท้
- 5) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในระดับนานาชาติ นานาภูมิภาค ที่ล้วนอยู่ภายใต้ขนานวัฒนธรรม โดยนัยนี้การท่องเที่ยวชุมชนต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สอนให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทาง

ชีวภาพและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม และไม่มองว่าใคร "เจริญกว่า" และใคร "ด้อยกว่า"

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีลักษณะที่สำคัญคือ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งอยู่บนฐานที่คิดว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปจนถึงคนรุ่นลูกรุ่นหลาน

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2547) พิจารณาทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีชุมชนเป็นเจ้าของแล้ว สามารถแยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 7 ประเภท คือ

- แหล่งธรรมชาติที่มีความสวยงาม โคดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเช่น ป่า เขา น้ำตก ถ้ำ ทะเล
- แหล่งโบราณคดี/แหล่งประวัติศาสตร์/ศาสนสถานที่สวยงาม
- พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
- งานบุญพื้นบ้าน งานประเพณีพื้นเมืองในรอบปี
- ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชน
- ไร่ นา สวนเกษตรต่าง ๆ และฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ
- บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวด้านบริการอย่างมีคุณภาพในแต่ละสาขา เช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการในร้านอาหารและบริการนำเที่ยว(มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ วิทยากรในท้องถิ่น) เป็นต้น

พวงา สวนศรี (2546) ได้ให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป ซึ่งผู้ที่จะนำแนวความคิดนี้ไปปฏิบัติควรต้องทำความเข้าใจถึงเบื้องหลัง ความคิด หลักการ ความหมายและองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นไม่ได้เป็นเพียงผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Tourism Product) ซึ่งเมื่อถูกผลิตแล้วจะหมุนไปตามกลไกการตลาดและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หากแต่การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ โดยการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น จากนั้นได้เสนอหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(Community Based Tourism Principles) เพื่อเป็นการช่วยให้เห็นจุดยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ
- 2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง
- 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจของตนเอง
- 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต
- 5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
- 6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
- 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
- 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมของท้องถิ่น
- 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

การที่จะทำให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้นมีความจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคม ให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับ การท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้เห็นความสำคัญและการเป็นนักท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มากขึ้นเพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจต่อบทบาทของชุมชนท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม

พจนานุกรม ยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับ องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน (Elements of Community Based Tourism) ว่าประกอบด้วย

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
  - ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์
  - มีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
  - ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
- 2) องค์กรชุมชน
  - ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
  - มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ ที่หลากหลาย
  - ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการพัฒนา
- 3) การจัดการ
  - มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

- มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้
- มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
- มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4) การเรียนรู้

- ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมุ่งเน้นที่ตัวชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่โดยไม่ผ่านคนกลาง อีกทั้งยังสร้างจิตสำนึก ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเอกลักษณ์ การรักษา และการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้กับทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นเองด้วย

จากโครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา หน้า 5-1 ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับอัมพวา “รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชน” คือประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การทำ การร่วมดูแลรับผิดชอบ ร่วมรับผลตอบแทน และได้เสนอแนะ โครงสร้างและรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ดังแผนภูมิที่ 2-2 แสดงโครงสร้างและรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

ความหมายอย่างกว้างๆ : การท่องเที่ยวที่พัฒนาโดยประชาชนในพื้นที่ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่และดำเนินการโดยประชาชนในพื้นที่

- คุณสมบัติและลักษณะเฉพาะ
1. ริเริ่มโดยชุมชน - ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการคิดและร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน
  2. สร้างและพัฒนาโดยชุมชน - ใช้แรงงานและวัสดุในชุมชน ใช้เทคนิคและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก
  3. บริการและดำเนินงานท่องเที่ยวโดยชุมชน - รายได้ส่วนใหญ่ตกอยู่กับคนในชุมชน .
  4. ผลประโยชน์และรายได้คืนสู่ชุมชน - ภาษี กองทุนกลุ่มอนุรักษ์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
  5. เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน - ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน
  6. สนับสนุนการอนุรักษ์ชุมชน - สร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์วิถีชีวิต วัฒนธรรมที่ดีงาม

- ผลตอบแทนที่คาดหวัง
7. นักท่องเที่ยว ได้รับประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ ความพึงพอใจ
  8. ชุมชนท้องถิ่น ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ความภูมิใจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 2-2 แสดง โครงสร้างและรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
(ที่มา : โครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา, 2546)

2.1.4 แนวความคิดด้านการวางแผนการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2543) ได้กำหนดความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น ลักษณะใหญ่ๆ 5 ประการ ได้แก่ สภาพของการเข้าถึง, สิ่งอำนวยความสะดวก, สภาพแวดล้อม, ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว, ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ดังนั้นเมืองท่องเที่ยวต่างๆ ควรมีการวางแผนและพัฒนาให้สอดคล้องกับความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวด้วย

สุวัฒนา ธาดานิติ (2522) กล่าวว่า การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การใช้ที่ดินของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว
2. การใช้ที่ดินของชุมชนเมือง เพื่อเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

ซึ่งการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวจึงต้องกระทำใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ เป็นการจัดระเบียบและเสนอการใช้ที่ดิน ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการใช้ที่ดินในเมือง การวางแผนการใช้ที่ดินจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยว การจัดระเบียบการใช้ที่ดินอย่างดีจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งในการวางแผนการท่องเที่ยว ซึ่งจะมีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ในขณะเดียวกันจะเป็นการป้องกันผลกระทบในทางลบซึ่งเกิดจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงการเสนอแนวทางในการจัดสาธารณูปโภค สาธารณูปการของเมือง

แผนการใช้ที่ดินของแหล่งท่องเที่ยวควรแบ่งเขตการใช้ที่ดิน (Zoning) เป็น 3 ประเภทคือ

1. ที่ดินสงวน (Preservation Area) เป็นบริเวณในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเปราะบางเป็นพิเศษ (Sensitive) แก่การเข้าชมของนักท่องเที่ยวจึงจัดเป็นเขตสงวน มีการกำหนดกฎเกณฑ์เข้าไปในพื้นที่นี้อย่างเข้มงวด หรืออาจสงวนไว้ไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในบางจุด
2. ที่ดินอนุรักษ์ (Conservative Area) เป็นบริเวณที่มีการกำหนดเกณฑ์การเข้าชม รวมทั้งกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีระดับความเข้มงวดลดลงกว่าเขตสงวน
3. เขตพัฒนา (Development Area) ได้แก่บริเวณที่ให้การพัฒนาการท่องเที่ยวได้โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์หรือความเปราะบางต่อคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งก่อสร้างให้มีขึ้นในเขตพัฒนา เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร ศาลาพักผ่อน ที่จอดรถ ท่าเรือ เป็นต้น

แผนการใช้ที่ดินในเมืองเนื่องจากเมืองเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน ก็จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยอาจเป็นประเภทให้ความบันเทิง นอกจากนี้

เมืองยังประกอบด้วย โบราณสถานที่มีคุณค่า ขณะเดียวกันเมืองท่องเที่ยวก็จะมีกิจกรรมเชิง วัฒนธรรมรับกิจกรรมต่างๆ ของผู้อยู่อาศัย เกิดเป็นการใช้ที่ดินในเมือง (Urban Land use) การวางแผนการใช้ที่ดินแบบผสมเพื่อให้การดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเมืองเป็นไปตามปกติ

พิชญา โคตรชมภู (2543) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า การท่องเที่ยวจะต้องไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้ทุกขั้นตอน นับแต่การเริ่มจัดเตรียมการเปิดพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว การควบคุมการพัฒนาใด ๆ ที่จำเป็นต้องมี และการบำรุงรักษาฟื้นฟูสภาพภายหลังจากการท่องเที่ยวแล้ว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวคงสภาพความดึงดูดใจและระบบนิเวศต่อไป การจัดการต้องดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบต่อผู้เกี่ยวข้องทุกคน ได้แก่ หน่วยงานหรือองค์กรที่ดูแลทรัพยากร ผู้ประกอบการนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ต้องมีการจัดการที่เหมาะสมภายใต้หลักเกณฑ์และการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้กล่าวว่าในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ให้ความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลากรในชุมชนและมีการเตรียมความพร้อมของชุมชน ด้วยการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชาวบ้านควรเข้าถึงทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่นโดยตรง

พงนา สวนศรี (2546) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับทิศทางการบริหารและการจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยให้ท้องถิ่นและประชาคมมีส่วนร่วมว่า ในการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนท้องถิ่นและประชาคม ควรมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีทิศทางการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวดังนี้

- 1) ให้การสนับสนุนสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่น ให้มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) จัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และท้องถิ่นในระดับชุมชน ให้เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วม
- 3) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในท้องถิ่นประกอบอาชีพที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยง

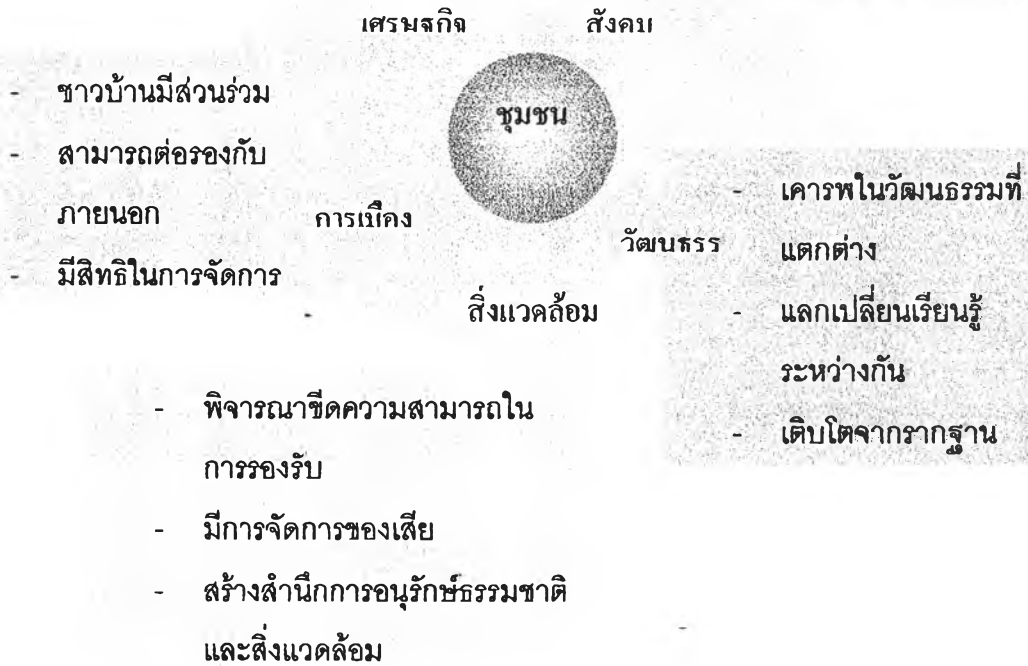
กับการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอเพียง และพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

- 4) มีการวางแผนการจัดการด้วยความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น ประชาชน และภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อคุ้มครองดูแลรักษาพื้นที่ที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ
- 5) มีการจัดทำแผนและผังการใช้ที่ดิน รวมทั้งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบังคับในการจัดระเบียบทางธุรกิจ และกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว ให้เป็นไปตามแผนและผังที่กำหนดโดยให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ช่วยกันจัดทำ
- 6) ร่วมมือกับชุมชนหรือประชาคมท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน ภาครัฐ และสถาบันการศึกษาในลักษณะพหุภาคี
- 7) ร่วมพัฒนาองค์ความรู้และสร้างรูปแบบการบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านรูปแบบการวิจัย เพื่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 8) นำฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่มาเป็นทุน อันเป็นการพัฒนาจากฐานราก พร้อมทั้งคำนึงถึง ศักยภาพในการรองรับของธรรมชาติ
- 9) ร่วมสร้างโอกาสให้บุคลากรในชุมชนได้พัฒนาศักยภาพ และระดมความคิดเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนรวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
- 10) ดำเนินการวิจัยด้านวิชาการแก่ชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวและทำการวิจัยโดยชุมชน
- 11) สนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากรชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

พจนานา สวนศรี (2546) ได้มีความคิดเห็นว่าเจตนารมณ์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน และมองการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมืองและแสดงองค์ประกอบดังแผนภูมิที่ 2-3 แสดงการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

- เกิดกองทุนในการพัฒนาหมู่บ้าน
- สร้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- พัฒนาคุณภาพชีวิต
- ภาคภูมิใจในตนเอง
- แบ่งบทบาทการทำงาน
- เกิดองค์กรชุมชนในการ

แผนภูมิที่ 2-3 แสดงการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม (ที่มา : คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2546)

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้เสนอปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ฐานการพัฒนาที่แท้จริงนั้นต้องมาจากชุมชนและประชากรในชุมชนใช้ ฐานทรัพยากรหรือต้นทุนของชุมชนที่มีอยู่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ซึ่งฐานทรัพยากรหรือต้นทุนของชุมชนดังกล่าวนี้ได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ (Natural Resources Capital) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture Capital) ทุนทางภูมิปัญญา (Wisdom Capital) ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) และเห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นควรนำไปสู่ การมีคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น ควรมีกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

- 1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องรวมทั้งต้องมีแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมคู่กับแผนการพัฒนา
- 2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้กรอบของการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 3) การกำหนดทิศทางและมาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ทั้งในด้านสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ พื้นฐานศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่
- 4) เตรียมมาตรการป้องกันและควบคุมปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 5) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวต้องรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยว ต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง
- 6) จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงสมรรถนะและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่จะยอมรับได้ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอ่อนไหวของระบบนิเวศ
- 7) แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดี มีการบริหารจัดการน้ำเสีย ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลที่ถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งควบคุมคุณภาพอากาศและเสียง
- 8) มีการกำหนดสัดส่วนรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวมาใช้ในการดูแลรักษาฟื้นฟู บูรณะจัดการสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยแก้ไขกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง
- 9) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวจะต้องดูแลรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวไว้ โดยกำหนดมาตรฐานควบคุมไม่ให้มีการตัดแปลงสภาพแวดล้อม รวมทั้งควบคุมการก่อสร้างบริการพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กลมกลืน ไม่ลดคุณค่าความสำคัญและเอกลักษณ์
- 10) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว ประสานงานที่มีอำนาจบังคับกฎหมายให้มีการบังคับอย่างเข้มงวด เพื่อปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์ และกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและโบราณสถาน

นอกจากรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังที่กล่าวแล้ว ยังต้องมีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนอีกด้วย การมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จาก Community Based Tourism For Conservation And Development : A Resorce Kit หน้า 28 กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นสามารถมีส่วนร่วมได้ในหลายลักษณะ คือ

- มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ทางธุรกิจ (Participation articipation in sharing economic benefits) ในกรณีนี้ผู้มีส่วนร่วมมีหน้าที่ในการร่วมได้รับผลประโยชน์ทางธุรกิจ แต่อาจไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- มีส่วนในการวางแผน (Participation articipation in planning) ผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการวิเคราะห์ ข้อมูล การใช้พื้นที่ที่จะเกิดขึ้นตามมา และกำหนดกระบวนการวางแผนการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวและอนุรักษ์
- มีส่วนร่วมในการดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Participation articipation in implementation and operations) การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นต้องการ โครงสร้างของการปฏิบัติการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมจะเป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นผู้จัดการประสานงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ
- มีส่วนร่วมในการจัดการและตัดสินใจ (Participation participation in decision-making and management) ผู้มีส่วนร่วมทำหน้าที่ในการเลือก ออกแบบ และบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมไปถึงจัดการอนุรักษ์ และการประเมินผล

พื้นที่ซึ่งประชาชนท้องถิ่นหรือชุมชนในพื้นที่ได้โอกาสเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว หรือได้ผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น ส่งผลให้ประชาชนท้องถิ่นหรือชุมชนในพื้นที่นั้น เกิดการตื่นตัวที่จะอนุรักษ์ รักษา และวางแผนทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเกิดการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์รักษาเอกลักษณ์ในท้องถิ่น ลดผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว มีการจัดสรรทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 โครงการหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism Research and Networking Project)

ในช่วง ๒ ทศวรรษที่ผ่านมาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นในอนาคต โดยที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ถูก

คาดหวังว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและก่อประโยชน์แก่คนในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา หากมองในแง่ของการตลาดด้วยแล้วตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นกลุ่มเฉพาะ (Niche market) และบ่อยครั้งคำว่า “Community Based Tourism” หรือ “Ecotourism” ถูกนำมาใช้เพียงการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมภาพพจน์ของการท่องเที่ยวแต่กลับส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๑ มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และถือได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของประเทศ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศ และส่งผลให้เกิดการปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากและหากพิจารณาถึงองค์ความรู้ทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้วพบว่าหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว รวมทั้งผู้ประกอบการเองกลับยังมีความไม่ชัดเจนในด้านแนวความคิดและหลักการ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. สำนักงานภาค) จึงได้ให้การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างทางเลือกให้กับระบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” โดยมี “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” เป็นส่วนหนึ่งของงาน โดยเน้นพัฒนาให้ “คน” เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว ซึ่งไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ เพื่อเป็นการยกระดับ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” และ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ให้เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

จากความสำคัญดังกล่าว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค จึงได้ให้การสนับสนุนโครงการวิจัย ชุดโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน ๔๕ โครงการกระจายการดำเนินงานครอบคลุมพื้นที่ในทุกภาคของประเทศ ซึ่งผลการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยในหลายพื้นที่พบว่า กระบวนการวิจัยนำไปสู่การเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชุมชนในหลายด้าน

งานวิจัยช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้องชัดเจนมากขึ้น บางชุมชนกล่าวถึงงานวิจัยว่าช่วยกระตุ้นปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรมากขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ซึ่งมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ให้มีความสมดุลมากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เรียนรู้การจัดการรายได้ และกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่คนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างเป็นธรรมมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงแผนการทำงานขององค์กรราชการและองค์กรชุมชนทางภาคเหนือที่ให้การสนับสนุนเพื่อนำไปสู่กระบวนการการเรียนรู้และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวพบว่ามีเพียงแต่หน่วยงานหลัก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) และหน่วยงานให้การสนับสนุน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) แต่ยังคงขาดองค์กรประสานงานและ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ดังนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค จัดทำโครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนองค์กรชุมชนที่จะมีส่วนในการจัดการการท่องเที่ยวของตนเอง โดยการประสานกับกองทุนการวิจัยและพัฒนาประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนสร้างและพัฒนาฐานข้อมูล รวมทั้งสรุปประสบการณ์ในกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านกระบวนการของโครงการวิจัยเพื่อนำไปสู่แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ รวมทั้งสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในอนาคต

(<http://cbt.viiat.org/project.htm>)

2.2.2 โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (TCEP)

เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลเดนมาร์ก ในด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา รับผิดชอบโดยกองทุนสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545-2548 ซึ่งสำรวจและทำแผนที่รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของสิ่งก่อสร้างในพื้นที่โครงการ แล้ววิเคราะห์และจัดวางแนวทางที่เหมาะสม เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกโดยเน้นความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ

พื้นที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ พื้นที่จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม และกรุงเทพมหานคร พื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม คือ บริเวณคลองอัมพวาเป็นคลองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มีบ้านไม้เรือนแถวริมฝั่งคลองอัมพวาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากชุมชนอื่น และยังมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ มีศักยภาพสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีแผนที่และข้อมูลจากการศึกษาของสผ.ซึ่งจัดทำโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งที่นี่มีชุมชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในโครงการ รวมทั้งความพร้อมของหน่วยงานของรัฐในระดับท้องถิ่น

วัตถุประสงค์หลักของโครงการคือ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของไทย โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมริมฝั่งคลอง เพื่อสนับสนุนการดำเนินการตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครอง

มรดกโลก สร้างจิตสำนึกและการรับรู้สาธารณะในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เสริมสร้างขีดความสามารถในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของหน่วยงานภาครัฐในส่วนกลาง และเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมขององค์กรในระดับท้องถิ่น

2.2.3 โครงการนำร่องเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมและคลองอัมพวา

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำ คู คลอง ได้คัดเลือกคลองอัมพวา เข้าร่วมโครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม เนื่องจากเป็นคลองที่สำคัญต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีเกี่ยวกับราชวงศ์จักรี มีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีสิ่งปลูกสร้างแบบดั้งเดิม มีชุมชนริมน้ำที่เคยมีความรุ่งเรือง น้ำมีคุณภาพดี ระบบนิเวศยังคงสมบูรณ์

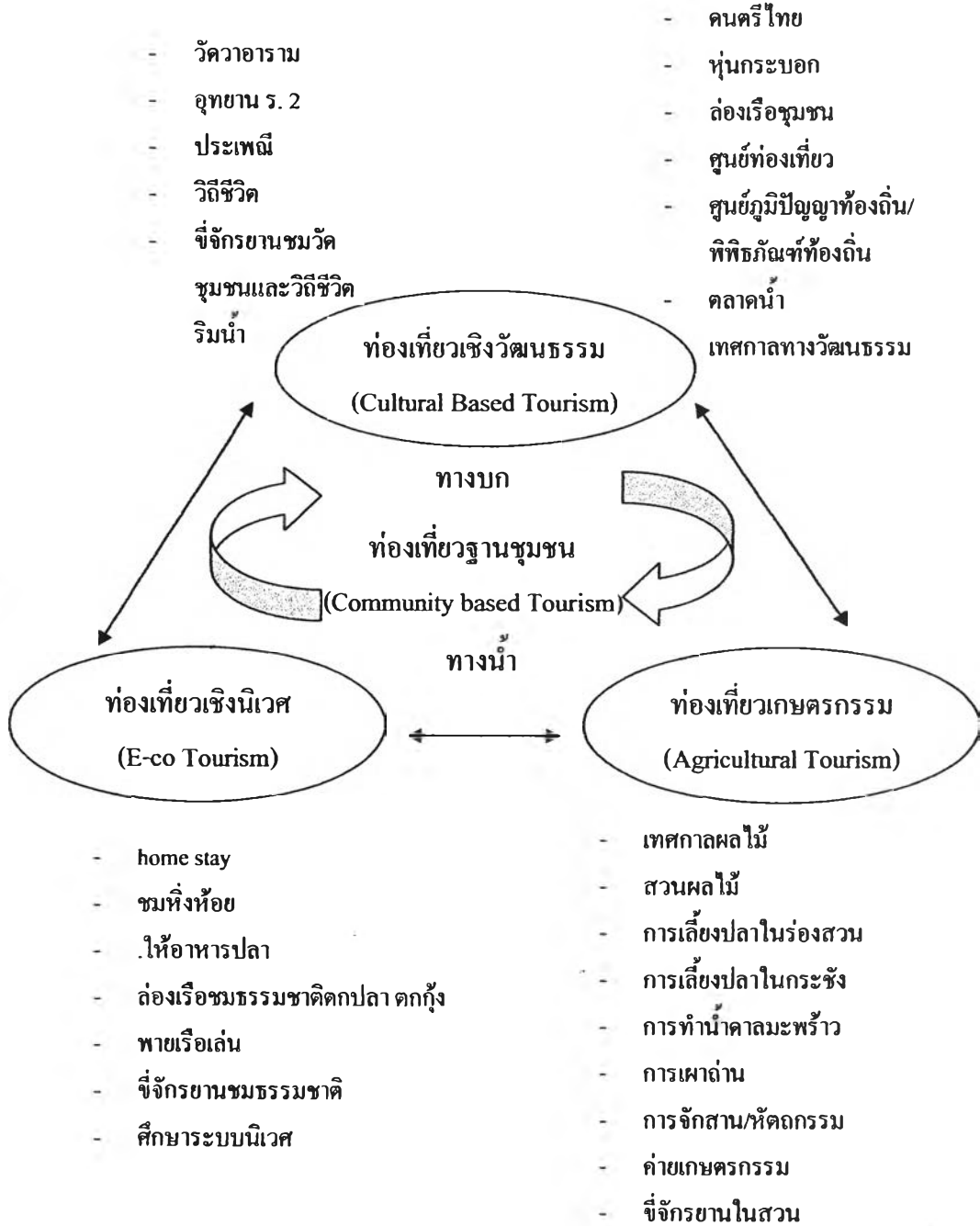
เทศบาลตำบลอัมพวา ได้กำหนดแผนการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา .โดยทางคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาเพื่อเสนอกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา และชุมชนคลองอัมพวา

ผลที่ได้รับ คือ กรอบแนวทางการอนุรักษ์ และ พัฒนาคองและชุมชนริมคลองอัมพวา และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ โดยมีการเสนอกรอบแนวทางการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณคลองอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง โดยเสนอว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถช่วยสร้างภาพลักษณ์ของความสามัคคีและร่วมใจกันของคนในชุมชน โดยการท่องเที่ยวของอัมพวาต้องสอดคล้องและสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม มรดกทางธรรมชาติ และการเกษตรกรรมที่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่

ในรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการนำร่องเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมและคลองอัมพวา หน้า 4-24 ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณาของกรอบการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองและชุมชนอัมพวาโดยอาศัยหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวาประกอบด้วย องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ ได้แก่การพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชนตามหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการกระจายรายได้ในชุมชน องค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้แก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีงามให้คงอยู่ต่อไป และองค์ประกอบทางการเมืองการปกครองที่เหมาะสม ได้แก่การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว

ทั้งเสนอแนะว่าการท่องเที่ยวเป็นความหวังของการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจอัมพวา การกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวฐานชุมชนจะช่วยให้รายได้จากการท่องเที่ยวตกอยู่ใน

ชุมชน และกระจายผลประโยชน์ทั่วถึงกว่าการท่องเที่ยวในลักษณะอื่น ทั้งยังช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีกรอบแนวทางการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณคลองอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียงดังแผนภูมิที่ 2-4 แสดงกรอบแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณคลองอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง

แผนภูมิที่ 2-4 แสดงกรอบแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณคลองอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง

ที่มา:รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการนำร่องเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมและคลองอัมพวา

2.3 นโยบายและแผนการพัฒนาด้านที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

จากยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (http://www.nesdb.go.th/plan/menu_new.html) ได้กำหนดให้มียุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่ในมิติใหม่ที่มุ่งปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ประสานเชื่อมโยงชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลกันและกัน นำไปสู่เป้าหมายระยะยาวในการกระจายโอกาสการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้เท่าเทียมกันตามศักยภาพในทุกพื้นที่ โดยจะดำเนินการตามหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ยึดคนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม ที่อาศัยความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากทั้งในชนบทและเมืองเป็นพื้นฐาน ขณะเดียวกัน ยังจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจของประเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นฐานการลงทุนและเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ อันจะช่วยปูพื้นฐานการวางบทบาทการพัฒนาประเทศในภูมิภาคได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพทางเศรษฐกิจของพื้นที่ บนพื้นฐานการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เมื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต จากการคาดการณ์ พบว่า ประชากรเมืองจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๗ ในปัจจุบัน เป็นร้อยละ ๕๐ ของประชากรทั้งประเทศ ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า จึงมีความจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองให้มีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน โดยให้ชนบทยังคงบทบาทเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของประเทศ ขณะที่เมืองช่วยสนับสนุนในการเป็นแหล่งตลาดและการบริโภค รวมทั้งแหล่งจ้างงานที่ส่งทอดความเจริญสู่พื้นที่ชนบท ขณะเดียวกันมีความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ช่วยสร้างโอกาสที่จะเกื้อหนุนพลังการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

แผนดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนชนบทและเมือง มีการกระจายรายได้สู่คนในท้องถิ่น จากประเด็นการพัฒนาความเชื่อมโยงชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูล มีการกระจายโอกาสการพัฒนา สร้างความมั่นคงให้คนในพื้นที่ และสร้างความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ได้สนับสนุนการพัฒนารวมกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงพื้นที่ชนบทและเมือง เพื่อกระจายการจ้างงานสู่พื้นที่ชนบทและลดการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง

2.3.2 แผนบริหารราชการแผ่นดิน 4 ปี พ.ศ. 2548-2551 จากสำนักงานการพัฒนาการท่องเที่ยว

จากประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้ (http://tourism.applymail.com/budget2549/index_s8.php?SESSION=) มีการสนับสนุนการปรับโครงสร้างการท่องเที่ยว การบริการ และการค้า โดยมีเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ พัฒนารัฐกิจการท่องเที่ยว การบริการและการค้า เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สร้างงานสร้างรายได้ และกระจายไปสู่ชุมชนโดยมีการแข่งขันอย่างเป็นธรรมภายใต้การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน มีการพัฒนา พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเดิมและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมใหม่ๆ สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้า การท่องเที่ยวและบริการด้านการท่องเที่ยว ยกระดับมาตรฐาน การให้บริการ และปัจจัยสนับสนุน การท่องเที่ยว ทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และความปลอดภัย สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว ส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศโดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพ และตรงตามความต้องการของคนไทย พัฒนารัฐกิจบริการที่มีศักยภาพ โดยสร้างเครือข่ายความร่วมมือของรัฐกิจ พัฒนาคุณภาพมาตรฐานการให้บริการ

2.3.3 วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดและยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม

วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัด 5 ปีของจังหวัดสมุทรสงคราม (<http://www.samut songkhram.go.th/samutgis/view1.htm>) จากวิสัยทัศน์จังหวัด"เป็นเมืองแห่งอาหารทะเลและผลไม้ปลอดภัย ศูนย์กลางการพักผ่อน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลองระดับชาติ ดินแดนแห่งประชาชนรักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงาม" จึงมีการสนับสนุนให้จังหวัดมีการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งมีเป้าหมายให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นปีละ 1.5%

ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ 2 ได้กำหนดให้มีการพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลอง โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางลำคลอง ส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว พัฒนาเพิ่มขีดความสามารถของภาคบริการและองค์กรชุมชนและเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการจ้างงานและเพิ่มรายได้ การฟื้นฟูและสร้างสมดุลของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กำหนดผังเมืองโดยกำหนดและควบคุมประเภทและพื้นที่ของโรงงานอุตสาหกรรม ห้ามประกอบธุรกิจและกิจกรรมบางประเภทไม่ให้เกิดขึ้นในจังหวัดเช่น แพอาหาร เคนลอยน้ำ สกูดอเตอร์ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และท้องถิ่นในการดูแล และจัดการฐานทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

ประเด็นยุทธศาสตร์ดังกล่าวทำให้เกิดการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด รวมไปถึงการกระตุ้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากการท่องเที่ยว

2.3.4 แผนพัฒนาเทศบาลตำบลอัมพวา

แนวทางการพัฒนาเทศบาลตำบลอัมพวาได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาเทศบาล และแนวทางการพัฒนาเทศบาลตำบลอัมพวา 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) ไว้ดังนี้ (สมุทรสงคราม กองวิชาการและแผน, 2544) แนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง แนวทางการพัฒนาด้านระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดการขุดลอกคูคลอง และลำน้ำสาธารณะ แนวทางการพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการ และโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมให้มีบริการสาธารณสุขที่สะดวกเพิ่มขึ้น จัดการก่อสร้างสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการและโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆให้ดียิ่งขึ้น จัดระบบการจราจรให้มีความสะดวกและปลอดภัย แนวทางการพัฒนาระบบการศึกษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมีการส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรมและวันสำคัญต่างๆ แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมให้มีการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนอย่างทั่วถึงและส่งเสริมอาชีพต่างๆ ในเขตเทศบาล (<http://www.samutsongkhram.go.th/sa10.htm>)

2.4 ตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กรณีศึกษาเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2540) ได้ยกตัวอย่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยฮี แม่ฮ่องสอน ว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ผู้จัดการรายวัน 22 เมษายน 2548 กล่าวถึงการดำเนินโครงการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยฮีว่า เป็นต้นแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบ้านห้วยฮี เริ่มจากให้ชาวบ้านร่วมหารือกันเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดวิธีการจัดการเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและดำรงอยู่อย่างยั่งยืน จากนั้นจึงมีการอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชน อาทิ ฝึกภาษาอังกฤษที่จำเป็นต้องใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว ศึกษาการสื่อสารด้วยรูปภาพสัญลักษณ์ กำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว ร่วมกันกำหนดเส้นทางที่จะพานักท่องเที่ยวไปเที่ยว ทั้งเส้นทางที่จะศึกษาวิถีชีวิตชุมชนและเส้นทางเดินป่า เตรียมความพร้อมของบ้านที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก โดยการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นไม่ใช่การท่องเที่ยวแบบฉาบฉวย แต่มีการให้นักท่องเที่ยวมาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านจริงๆ อาจมีปรับเปลี่ยนบ้างตามความเหมาะสม มีคนในหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์พา

นักท่องเที่ยวไปเดินท่องเที่ยวเพื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการปลูกข้าวที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไปชมบ้านเรือนของชนเผ่าต่างๆ

ได้กำหนดเป้าหมายในการจัดการการท่องเที่ยวไว้ 3 ประการ คือ

1. ต้องการทำความเข้าใจกับคนภายนอกว่าชาวบ้านในพื้นที่เขตอุทยาน ไม่ได้บุกรุกทำลายป่า แต่ช่วยดูแลรักษาป่า
2. ต้องการดูแลไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวไปทำลายสิ่งแวดล้อม หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. ต้องการชี้แจงให้นักท่องเที่ยวเข้าใจว่าชาวบ้านในพื้นที่ก็เป็นคนไทยคนหนึ่ง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้คนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กรุ่นหลัง

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว หลังจากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบ้านห้วยฮี พบว่าบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อที่ตั้งไว้ คือสามารถสร้างความเข้าใจกับคนภายนอกว่าชาวบ้านคือผู้ดูแลรักษาป่า ไม่ใช่ผู้บุกรุกทำลาย ชุมชนได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งอาจไม่เรื่องของเงินอย่างเดียว ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากค่าอาหาร ค่าที่พัก ขายเป็นค้าหัตถกรรมที่ทำกันเอง ขณะเดียวกันก็สามารถดูแลไม่ให้นักท่องเที่ยวทิ้งขยะเกลื่อนกลาด และมีความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามแม้การท่องเที่ยวแบบโดยชุมชนจะได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวแต่ก็เชื่อว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะมีหนทางที่ราบรื่น เพราะขณะนี้ได้ประสบปัญหาใหม่ 2 เรื่อง ปัญหาแรกคือหลังจากที่ท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนประสบความสำเร็จ ทางอุทยานแห่งชาติมีนโยบายที่จะทำการประชาสัมพันธ์และจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่เอง โดยไม่มีการประสานงานกับชุมชน ซึ่งชุมชนเกรงว่าอาจก่อให้เกิดผลกระทบตามมา

อีกปัญหาหนึ่งซึ่งถือเป็นปัญหาใหญ่ที่ชาวบ้านกำลังหนักใจ คือ จ.แม่ฮ่องสอนเตรียมที่จะดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว 10 โครงการ อาทิ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคอกยปูย ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน (แหล่งท่องเที่ยวใหม่) โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรม OTOP Village 5 ชุมชน โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวด้านบริการขั้นพื้นฐาน โครงการปรับปรุงก่อสร้างถนนสู่ชายแดนบ้านห้วยคันทนูน อ.ขุนยวม สรุปคือการที่ภาครัฐเข้าไปมีบทบาททางการพัฒนาการท่องเที่ยวและรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยไม่ได้คำนึงถึงความต้องการและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

จากตัวอย่างดังกล่าวของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่บ้านห้วยฮี ซึ่งให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และแนวทางของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การดำเนินงานโดยชุมชนจนเกิดการประสบความสำเร็จ ทั้งชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาจากการไม่ประสานงานจัดการท่องเที่ยวตามวิธีการและวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งควรหาทางป้องกันแก้ไข

2.5 กรอบแนวทางในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ศึกษา

การศึกษาวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based tourism development) ในพื้นที่เทศบาลตำบลอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง สามารถพิจารณาเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้จากส่วนประกอบต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดขึ้นครอบคลุมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ไปพร้อมกับแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว โครงสร้างของกรอบแนวทางในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงประกอบด้วยแนวคิดดังนี้

กำหนดปัจจัยที่จะนำมาศึกษาศึกษาภาพและข้อจำกัดของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยด้านการท่องเที่ยว ตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยว พิจารณาถึงความสามารถในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาและเพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการวิเคราะห์โครงสร้างการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว ปัจจัยด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวและความสามารถในการเชื่อมโยงรูปแบบการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

ศึกษาแนวโน้มการท่องเที่ยวและกระแสการท่องเที่ยว โดยอาศัยแนวความคิดของ Butler (1980) ศึกษาลักษณะของการท่องเที่ยวในบริเวณเทศบาลตำบลอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง และวิเคราะห์ถึงช่วงการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมไปถึงการวิเคราะห์แนวโน้มลักษณะการพัฒนาการท่องเที่ยวและผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เสนอกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยนอกจากจะคำนึงถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน (พจนานุกรม, 2547) และต้องเกิดจากการร่วมมือของหน่วยงานดังนี้

หน่วยงานเทศบาล (Municipality) ทำหน้าที่ควบคุมและสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยมีหน้าที่ประการหลักดังนี้

- วางนโยบายสนับสนุนและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การประสานงานขององค์กรและหน่วยงานในระดับต่างๆ เข้าด้วยกัน

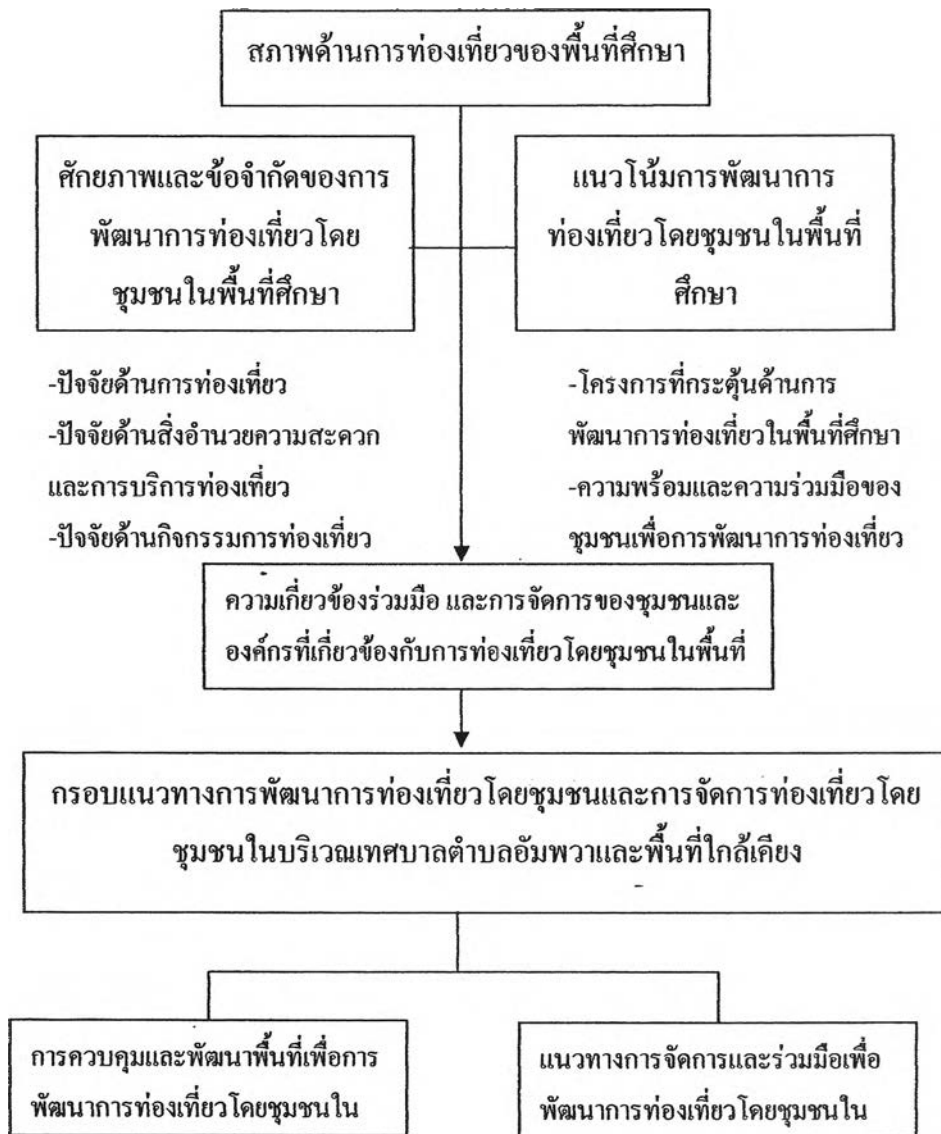
ชุมชน (Communities)

คังทีสินธุ์ สโรบล (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการท่องเที่ยว ซึ่งตั้งอยู่บนฐานที่คิดว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว จึงต้อง

ศึกษาความพร้อมของชุมชน ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวอย่างอนุรักษ์เพื่อคงสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว ไม่ให้เสื่อมโทรม ที่สำคัญการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีผลประโยชน์แก่คนในพื้นที่ ไม่ใช่เพียงใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดการเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชุมชนที่ได้รับจากการท่องเที่ยว และการกระจายรายได้ให้แก่ท้องถิ่น ดังการวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในด้านชุมชนนั้นประกอบด้วย องค์ประกอบย่อยดังนี้

- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ประกอบด้วย ระบบเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ความพร้อมของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โดยได้ปรับแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้เพื่อการศึกษาให้เหมาะสมกับการจัดทำกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริเวณเทศบาลตำบลอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง ดังแผนภูมิที่ 2-5 กรอบแนวทางการศึกษาวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริเวณเทศบาลตำบลอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง

แผนภูมิที่ 2-5 กรอบแนวทางการศึกษาวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริเวณเทศบาลตำบลอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง